

med att Porthan i Göttingen lärde sig vikten av att även historikerna bygger på ett kritiskt sovrat källmaterial. Och den slutar – tillsvidare – med Heininens gedigna undersökning om krönikeförfattarnas källor och metod.

Bill Widén

Bokauktion och offentlighet

Anita Ankarcrona, *Bud på böcker. Bokauktioner i Stockholm 1782–1801. Traditionen – böckerna – publiken*. Diss. Litteraturvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet. 308 s. Stockholm 1989.

Böcker har sålts på auktion i Sverige sedan åtminstone 1664, då en regelrätt bokauktion efter katalog hölls i Stockholm. 1674 inrättades en auktions- och adresskammare med uppdrag att sörja för försäljning av gamla böcker bland många andra uppgifter. Efter 1703 sköttes bokauktionerna i Stockholm av en särskild bokauktionskammare. Under 1700-talet fördes en lång dragkamp mellan statlig och kommunal myndighet, mellan kanslikollegium och magistraten i Stockholm, om rätten att övervaka bokauktionerna.

Anita Ankarcronas undersökning av handeln med gamla böcker i det sena 1700-talets Stockholm bygger på ett omfattande källmaterial av handskrivna bokkataloger, auktionsprotokoll och kontoböcker. Hon har valt perioden 1782-1801 för sin detaljstudie, då källmaterialet från denna period är förhållandevis heltäckande. I snitt omsatte Stockholms bokauktionskammare cirka 15.000 titlar per år. Auktion hölls regelbundet två eller tre gånger i veckan med undantag för ett sommaruppehåll. Ankarcrona har med ett statistiskt slumpval gallrat ut 608 transaktioner omfattande 847 titlar som bas för sin analys och kan presentera tabeller omfattande 847 nummer med uppräknande av boktitlar, säljare och köpare. Ett mindre antal boktitlar saknas p.g.a. luckor i källmaterialet. Böckerna indelas ämnesvis i 22 klasser och auktionernas kunder socialt i 12 huvudgrupper.

Det är främst i Frankrike historiker studerat bokinnehav för att dra slutsatser om idéströmmar och mentalitetsskiften. Där har den inspirerande frågeställningen framför andra varit i vilken mån upplysningslitteraturen kan sägas ha förberett revolutionen. I Sverige har liknande frågeställningar inte tillämpats på handeln med böcker. Ankarcrona har inte heller några föregångare som använt sig av ett lika omfattande käll-

material för att kartlägga bokinnehav och bokomsättning. Studier av något mindre omfattning med bouppteckningar som källa förekommer dock. I Finland har vissa pionjärinstaser gjorts beträffande äldre litteratur och boksamlingar. Magnus Björkenheims arbete om fransk litteratur på finländska herrgårdar är en unik studie som kartlägger enskilda bokinnehav. Endast Henrik Grönroos har tidigare, i studier över privata bibliotek i Åbo och på Sveaborg, använt auktionsprotokoll som källa för att identifiera bokägare.

Ankarcrona ser böckernas övergång från säljare till köpare som ett intellektuellt arvskifte mellan två generationer och hoppas kunna påvisa variationer i tankevärd och mentalitet. Då materialet utgörs av mer eller mindre gamla böcker stöter det på givna svårigheter att påvisa direkta utslag av nya idéströmningar. Vad som kan observeras vid analys av trenderna i undersökningens urval är några förskjutningar beträffande böckernas språk och ämnesområde. Moderna språk, först franska sedan tyska, ser ut att något ta över på latinets bekostnad hos en yngre generation bokköpare. Efterfrågan på religiös och teologisk litteratur var förhållandevis låg och stadd i nedgång.

Närmare hälften av böckerna i urvalet var tryckta på svenska, ungefär 20% på franska och ungefär 15% vardera på tyska och latin. I relation till böcker på andra språk utgjordes de franska av något mer skön och historisk litteratur, belles lettres m.a.o., medan de tyska och latinska något mer än genomsnittet var teologiska. Hälften av böckerna i urvalet utkom före 1750 och en fjärdedel före 1700. Här räknas originalupplagans utgivningsår och inte den sålda bokens tryckår. Källmaterialet uppger nämligen inte alltid om böckernas tryckår. Förfarandet att räkna verkets utgivningsår kan motiveras med att det är bokens idéinnehåll och innehållets ålder som är det för undersökningen primära. Idégodset som överfördes mellan generationerna var alltså rätt gammalt.

Med hjälp av omfångsrika tabeller och bilagor, vilka utgör en väsentlig del av avhandlingen, har läsaren möjlighet att dra egna slutsatser och följa enskilda böckers öden. Listorna på böcker och auktionskunder kan ge upphov till många slags reflexioner utöver de statistiska. De två första årgångarna av *Åbo Tidningar* gick 1784 för en skilling från assessor H. P. Collander till kryddkramhandlare Leibell, en av auktionskammarens ivrigaste inopare. För tre skilling blev statssekreterare von Numers 1793 den lycklige ägaren av vad som ser ut att ha varit en originalupplaga av Guarinis herdedikt *Il Pastor Fido*, utgiven i Venedig 1590 och tidigare i bankkamrer P. A. Hårds ägo. Priserna var sällan uppseendeväckande höga. En bok värderades sällan högt p.g.a. sin ålder, utan inoparna var snarare beredda att betala mer för nyare böcker.

Exemplen ovan, som plockats på måfå, förefaller ge vid handen att en kryddkramhandlare föredrog svensk tidningsprosa, medan en statssekreterare hade förutsättningar att uppskatta italiensk poesi. Eller alter-

nativt, att kryddkramhandlaren drygade ut sina varor med en och annan tidningsårgång medan statssekreteraren hade en klar uppfattning om böckers prestige. En inläga om bokauktioner inlämnad till kanslikollegium 1748 räknar "nytta, ro, tidsfördrif, splendeur och magnificence" som motiv till hopsamlandet av ett förnämt bibliotek.

Jürgen Habermas *Strukturwandel der Öffentlichkeit* (1962), har återopats i flera svenska doktoravhandlingar som utgivits under 1980-talets sista år. Till dessa avhandlingar sluter sig Ankarcronas som använder Habermas modell av den borgerliga offentligheten som teoretisk ram för resonemanget kring bokköpen på auktionskammaren. Författarinnan menar att man inte bör betrakta bokköpen som ett traditionellt systematiskt samlande, utan snarare som ett led i framväxten av en borgerlig offentlighet, en förutsättning för det offentliga och kritiska resonemanget (s. 89). Visst är det resonemang som utvecklas i riksdagens olika stånd och i tidningspressen beroende av boklig bildning och boklig bildning beroende av bokauktioner. Men att det vad auktionerna beträffar trots allt är fråga om handel med boken som vara gör att Habermas modell sitter illa. Den får ingen förklarande effekt.

Habermas delade in olika verksamhets- eller livssfärer på fältet privat-offentligt för att tydliggöra modernas överträdelse, vilka han beskrev som den borgerliga offentlighetens förfall. I detta syfte renodlade han rolluppfattningar hos den bildade borgaren av sent 1700-tals eller tidigt 1800-tals snitt, roller som upplyst medborgare, egendomsägare och familjemedlem. Habermas visade övertygande på en förhärskande strävan att aldrig överskrida vissa osynliga gränser genom att blanda ihop verksamheter i de olika sfärerna, på en strävan att se övertygelser, pengar och känslor som oberoende av varandra. Enligt Habermas egen syn var dessa områden långt ifrån autonoma, utan tvärtom i hög grad beroende av varandra. Denna motsättning mellan ideologi och verklighet är av central betydelse för teorin om den borgerliga offentligheten.

Det förnekade beroendet mellan pengar och bildning som för Habermas var ett centralt problem överbryggas Ankarcrona utan kommentar. Genom att tolka boktransaktioner som meningsutbyte, affärer som bildning, uppstår i avhandlingen en oreflekterad sammanblandning av de sfärer som enligt den teoretiska modell som återopas skulle hållas i sär. Det offentliga samtalet som i Habermas modell söks i det intressefria meningsutbytet i press och parlament blir hos Ankarcrona transaktionen av ett visst idéinnehåll mellan auktionens säljare och köpare. Att vidare se det åsiktsutbyte som auktionskammarens kunder kan tänkas ha fört vid sidan av sitt köpsläende som ett uttryck för det offentliga samtalet i Habermas teori ter sig något långsökt (s. 96).

I avhandlingens första huvudkapitel företas en uppräknig av vilka grupper som tillsammans utgjorde den borgerliga offentligheten eller dess kärna, nämligen "ämbetsmän, läkare, köpmän, präster och officera-

re men även fattiga akademiker, kvinnor och lärlingar” (s. 64). Det måste stöta på svårigheter att konkretisera ett teoretiskt begrepp. Ett försök att presentera ett så diffust sällskap som den borgerliga offentligheten med namn och titel är lovvärt, men definitivt ingen lätt uppgift.

Tabellerna med namngivna köpare och säljare i avhandlingens urval ger en intressant inblick i hur auktionernas gemenskap var sammansatt, även om man inte alltför rigoröst sätter likhetstecken mellan denna gemenskap och den borgerliga offentlighetens ledamöter. Slående är hur liten del av bokauktionernas kunder som sysslade med handel och industri. De privata näringsidkarna brukar inte sällan uppfattas som borgerlighetens bärande element. När borgarklassen växer och verkar kopplas detta ofta samman med kommersiell och industriell tillväxt. Det bildade borgerskap som var aktivt på Stockholms bokaktioner var till övervägande delen ämbetsmän. Bland bokköparna i Ankarcronas urval åren 1782–1801 står 126 civilämbetsmän mot 24 handlande sekunderade av 7 hantverkare. Bland de handlande var 12 eller hälften bokhandlare som måste antas ha haft andra intressen på bokauktionerna än den egna bildningen och läslusten.

Ankarcronas framställning är inte alla gånger lätt att följa. Resonemanget tenderar särskilt i avhandlingens första del mot otydlighet och dunkelhet. Enstaka påståenden ter sig nära nog obegripliga: ”Utvecklingen bland de ofrälse under frihetstidens slutskede hade sin tyngpunkt inom borgarståndet men omfattade i allt väsentligt även de andra ofrälse ståenden och deras likar.” (s. 54). Detta påstående, vilket inleder ett nytt stycke som behandlar Stockholms befolkning och dess sociala struktur, lämnar åtminstone en läsare i mörkret.

Henrik Knif

Ylikangas och det förflutna

Heikki Ylikangas, *Mennyt meissä. Suomalaisen kansanvallan historiallinen analyysi* [Det förflutna inom oss. En historisk analys av folkväldet i Finland]. WSOY. 369 s. Helsinki 1990.

Förändringstakten är snabb i dagens värld; för några decennier sedan skulle det moderna samhället ha uppfattats som en utopi ur en science fiction-roman. Eftersom agrar-Finland slutgiltigt förvandlades till en industrination först i samband med den våldsamma strukturomvandlingen på 1960-talet har finländarna upplevt samhällsförändringarna intensivare än många andra folk i Västeuropa.